

УДК 373. 3. 016

THE PROBLEM OF LEARNING MOTIVATION IN THE STUDY OF SCIENTIFIC DISCIPLINES IN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Novikova T. / Новікова Т.П.

c.n.s., as.prof./Канд.с.-г. наук, доцент

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Анотація. Виявлено, що класифікація мотивів навчання – це одне із найскладніших питань в педагогіці. Науковці по-різному класифікують мотиви навчання, але здебільшого виділяють пізнавальні, соціальні та професійні мотиви. Причому пізнавальна мотивація займає провідне місце, в порівнянні з іншими групами мотивів у виборі студентів. Визначено основні педагогічні умови та засоби підвищення ролі пізнавальних мотивів у активізації студентів при вивченні природничих наук.

Ключові слова: мотив, мотиви навчання, студенти.

Вступ

В основу проведених досліджень було взято класифікацію мотивів навчальної діяльності М.І.Алексеевої [1], оскільки вона, на нашу думку, є найбільш повною та оригінальною.

Мотив – це одне з найістотніших психолого-педагогічних понять, за допомогою якого розкривається природа людських дій, їх сутність. Він виступає важливим компонентом психологічної структури будь - якої діяльності, її рушійною силою. У навчальній активності студентів таким компонентом є мотиви навчання, які впливають на розвиток особистості. Ступінь навчальної активності студента є наслідком сильної або слабкої мотивації навчання. У загальному вигляді проблема мотивації навчання є проблемою причин, які наперед визначають різні форми виявлення активності тих, хто навчається.

Основний текст.

Психологи і педагоги відстоюють думку, що наукова інтерпретація процесу навчання, крім змістового і операційного аспектів, повинна включати й мотиваційний [1]. Адже саме мотиваційна сфера є джерелом найрізноманітніших виявів активності студентів, їх самостійності та ініціативи в процесі навчання. Питання мотивації навчальної діяльності є предметом педагогічних і психологічних досліджень, які ведуться у двох основних напрямках.

Перший – це праці, які стосуються мотивів навчання: загальної структури мотиваційної сфери механізмів спонукальної дії мотивів, динаміки її розвитку, а також способів формування повноцінних мотиваційних комплексів під впливом різноманітних факторів [2].

Другий напрям – це дослідження з проблеми розвитку активності студентів у навчанні, позитивних і негативних мотиваційних факторів пізнавальної діяльності, зв'язаних з явищами соціального і суто особистого

характеру [1, 3]. Важко дістати повні і точні дані про залежності тих явищ, які досліджуються, передбачити характер впливу всіх факторів на мотивацію в процесі навчальної діяльності.

Способи навчання студентів лише тоді дають належний ефект, коли враховуються рушійні сили особистості і насамперед мотиви учіння. Будь-яка дія виходить з мотиву, тобто з переживання чогось значущого, у чому розкривається сенс дії для особистості. Коли педагог хоче проаналізувати та інтерпретувати зміни в діях і поведінці студента, він розглядає мотиваційний аспект його діяльності, з'ясовує, яким був хід його міркувань, якими прагненнями, бажаннями він керувався, що мав на меті, яку потребу намагався задовольнити. Оцінюючи дії та вчинки, викладач намагається враховувати мотиви, з яких студент виходив.

Терміном "мотив" у психології означають спонукальну причину дій і вчинків людини.

У широкому розумінні мотив – це усвідомлювана чи мало усвідомлювана спонукка до діяльності.

Генетичною основою мотивів діяльності людини є її різноманітні потреби – первинні (природні) і вторинні (матеріальні і духовні).

Внаслідок усвідомлення і переживання цих потреб у людини виникають певні стосунки до дій, завдяки яким ці потреби задовольняються.

Потреба, яку усвідомлює студент, може сама бути спонукою до діяльності, тобто виступати як мотив. Зміст потреб відображається у формі уявлень, почуттів, думок, понять, ідей, переконань, ідеалів, інтересів тощо, які за певних умов виступають як спонуки до дій і вчинків людини. У такому широкому значенні мотивами можуть бути будь-які внутрішні умовами, які спонукають активність людини, спрямовують її поведінку. Глибоко розкриваючи причини, якими пояснюються поведінка людини, її дії та вчинки, ми обов'язково аналізуємо сукупність мотивів, якими зумовлюється поведінка.

Система мотивів, що є актуальною для певної людини, називається мотивацією. Існують різні типи мотивації залежно від змісту й характеру мотивів, якими спонукається поведінка людини в різних видах діяльності або її поведінка в процесі спілкування з іншими людьми в різноманітних ситуаціях соціального життя.

До мотивів навчальної активності учнів належать усі спонуки цієї діяльності, в тому числі й прийняті студентом рішення, почуття обов'язку й усвідомлення необхідності, які нерідко виконують свою спонукальну функцію навіть усупереч наявному в особистості безпосередньому бажанню.

Мотиви першого виду закладені в процесі навчання, зумовлені його формою, змістом, перебігом. Це – допитливість, інтерес до знань і природи, потреба в розумовій діяльності, у пізнанні, розширенні знань про навколишнє середовище, різноманітні інтелектуальні почуття, прагнення здобути нові знання й навчитись застосовувати, вдосконалювати свої пізнавальні можливості, здібності. Основною спільною ознакою цих мотивів є те що, їх породжує й формує сам процес набування знань, умінь і навичок.

При такій мотивації студентів приваблює саме процес навчання, який

поглиблює і вдосконалює знання, вміння і навички, вправляє кмітливність і винахідливість, працьовитість, приносить задоволення від інтелектуальних і фізичних зусиль під час виконання навчальних завдань.

У процесі вивчення зоології, під час ознайомлення з тваринним світом виникають і розвиваються різноманітні інтелектуальні почуття, які, узагальнюючись, стають мотивами навчально-пізнавальної діяльності. Вони тісно пов'язані з потребою пізнання, з розумовим пошуком, із задоволенням допитливості. Це – здивування, сумнів, здогадка, впевненість в істинності тих чи інших положень, думок, радість пізнання нового, невідомого, розчарування від зіткнення з непереборними труднощами.

На становлення інтелектуальних почуттів як мотивів навчально-пізнавальної діяльності значно впливає формування пізнавальних інтересів, оволодіння студентами загально логічними уміньми і навичками, розвиток потреби в доведенні, в обґрунтуванні тих чи інших положень, а також формування наукового світогляду й переконань. Але це, в свою чергу, залежить від якості викладання зоології й інших предметів, їх наукового рівня, методів навчання, організації колективної та індивідуальної роботи із студентами й багатьох інших суб'єктивних і об'єктивних факторів.

Формування пізнавальних мотивів зумовлюється багатьма психологічними й педагогічними факторами.

Важливу роль тут відіграють суб'єктивна готовність студентів виконувати навчальні і трудові завдання, певна розвиненість пізнавальних потреб, розумових здібностей, ступінь оволодіння прийомами самостійної діяльності, наявність звички систематично застосовувати розумові зусилля, уміння раціонально розподілити свій час і організувати власну роботу, рівень сформованості позитивних якостей особистості тощо.

До другого виду мотивів навчально-пізнавальної діяльності належать ті, які за своїм походженням і змістом виходять за межі суто навчального процесу при вивченні зоології і пов'язані з широкими суспільними взаємовідносинами студентів. Умовно цю групу мотивів називають широкою соціальною мотивацією. У цій мотивації розкриваються вагомі для особистості соціальні установки, прагнення, запити, виявляється загальна спрямовуюча позиція студентів щодо навчання у вищій школі. Ці мотиви не завжди достатньо усвідомлюються самою особистістю.

Найчастіше вони виступають у формі комплексу прагнень і почуттів, в яких основним є переживання зовнішнього чи внутрішнього обов'язку.

Широка соціальна мотивація складається з надзвичайно різноманітних за своїм змістом і формою виявлення конкретних мотивів. Проте за джерелами виникнення, їх змістом і спрямованістю серед них можна виділити кілька великих груп мотивів, які по-різному позначаються на навчальній діяльності.

До найважливішої групи належать суспільні мотиви, завдяки яким навчання і праця у вищій школі розглядається як високий суспільний обов'язок, як підготовка до професійної діяльності.

Із суспільними тісно пов'язані професійно ціннісні мотиви, завдяки яким учіння та праця сприймаються як підготовка до майбутньої трудової діяльності,

до набуття бажаної професії.

Значну групу становлять мотиви соціального престижу: прагнення студента стверджувати свою особистість, а також мотиви, пов'язані з почуттям власної гідності, намагання посісти перше місце в доступних йому суспільних відносинах.

Важливу роль у спонуканні до навчально-пізнавальної діяльності відіграють комунікативні мотиви, пов'язані з потребою спілкуватися з іншими людьми, з прагненням здобути їх оцінку схвалення або з прагненням наслідувати їх.

Велике значення для стимулювання зусиль учнів у процесі навчання мають мотиви, пов'язані з потребою у самовихованні, прагненням особистості до самовдосконалення.

Для окремих студентів актуальними є мотиви утилітарного порядку. Такі студенти розглядають освіту як шлях до певного матеріального задоволення, певний капітал, який, на їх думку, у сучасних умовах допоможе краще налагодити життя.

Для окремої групи належать мотиви тривожності. Це побоювання незадовільних оцінок, що завдають удару амбіції студента, його статусу в колективі чи сім'ї, страх перед різними покараннями за незадовільне виконання навчальних і трудових обов'язків.

Нерідко виділяється група мотивів соціального порядку, де на перший план виступають не внутрішні спонукання, а зовнішня стимуляція – ситуативний примус до виконання навчальних обов'язків.

Мотиви тривожності, пов'язані з усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути в разі невиконання навчальних обов'язків, дехто об'єднує в групу під назвою негативна мотивація. Сюди відносять також мотиви, пов'язані з втомою, нудьгою, труднощами в навчанні і праці.

Зазначені мотиви навчально-пізнавальної діяльності не існують окремо один від одного і не належать тільки тій чи іншій групі студентів, а перебувають у складному взаємозв'язку. Наприклад, інтерес до процесу навчання поєднуються з почуттям задоволення від успішно виконаного завдання, з прагненням бути освіченою й корисною для суспільства людиною. Мотиви особистого успіху у навчальній та пізнавальній діяльності пов'язуються з усвідомленням свого обов'язку, чутливістю до громадської думки, з бажанням відзначитися в колективі. Звичка до систематичних завдань з зоології як мотив навчання нерідко співіснує з побоюванням осуду з боку товаришів чи дорослих, бажанням поліпшити економічні умови сім'ї, прагненням до самовиховання. Зацікавленість студентів у кращих результатах навчання поєднується з намаганням привернути до себе увагу.

Здебільшого для кожного студента характерні кілька мотивів навчання: зацікавленість змістом завдань, усвідомлення можливості освіти в самостійному житті й почуття обов'язку, радість від особистого успіху, бажання не відставати від інших і навіть побоювання невдачі, бути економічно незалежним. Це, як правило, нормальний мотиваційний комплекс.

Можна навести безліч різноманітних динамічних індивідуальних комплексів постійно діючих мотивів, якими спонукається навчальна і пізнавальна діяльність студентів. Ефективність керування навчанням залежить не стільки від кількості мотивів, скільки від характеру взаємозв'язку між ними. Саме завдяки йому створюється певна система мотивів, що має динамічну структуру. Виникає певна ієрархія мотивів, які взаємо обумовлюються. Інтенсивність і рівень навчально-пізнавальної активності кожного студента визначається не одним яким-небудь мотивом, а характером взаємодії всіх мотивів цієї динамічної структури. Одні мотиви в цих системних комплексах мають основне, провідне, а інші – другорядне, побічне значення в стимулюванні навчально-пізнавальної діяльності учнів. Психологічно найбільш важливі для розвитку особистості суспільні, професійно-ціннісні й пізнавальні мотиви, які поглиблюють сенс навчання й посилюють його виховний вплив. Навчання не завжди й не в усьому є цікавою й захоплюючою справою, не завжди має для учнів очевидне значення і практичну користь. Доводиться заучувати багато нецікавого, але потрібного з погляду розвитку пізнавальної діяльності матеріалу. Якщо в студента виховане почуття обов'язку, прагнення стати освіченою людиною, підготуватися до набуття певної спеціальності, то труднощі переборюються легше. Важливо забезпечити органічний зв'язок цих широких соціальних мотивів з навчальними інтересами і пізнавальними запитами студентів.

Широкі соціальні мотиви громадського й морального характеру завжди поєднуються з моральними й діловими якостями: вимогливістю до себе, дисциплінованістю, самостійністю, працьовитістю тощо. Саме в цих мотивах найяскравіше виявляється суспільна спрямованість особистості студентів. Важливість цієї мотивації полягає в тому, що вона надає навчання й праці певного смислу і тим самим сприяє формуванню в студентів перспективної цілеспрямованості.

Мотиви навчально-пізнавальної діяльності студентів різняться змістом, стійкістю й тривалістю дії. Так, мотиви, в яких розкривається суспільне значення набуття освіти, за змістом ширші, ніж мотиви, що впливають з навчального процесу. Вони вказують на те, що індивідуальний аспект мотивації навчально-пізнавальної діяльності органічно зливається із суспільним.

Мотив набуття знань для задоволення потреби в розширенні своєї обізнаності вужчий за своїм змістом, ніж мотив здобування знань для підготовки до майбутньої спеціальності. Мотив пов'язаний з інтересом до окремих навчальних предметів і спрямований на задоволення власної потреби в пізнанні явищ природи чи суспільства, вужчий ніж мотив, пов'язаний з тим самим інтересом, але спрямований на опанування відповідної спеціальності.

За тривалістю в часі можна виділити мотиви, які стимулюють досягнення конкретної мети в найближчий час, і мотиви, що виявляються у віддаленій меті. Виходячи з цього, розрізняють близьку й далеку мотивацію діяльності.

Виявити усталені мотиви учіння досить важко, оскільки формуються вони в системі доступних студентам суспільних відносин під впливом умов життя і виховання. Ці мотиви мають складний індивідуальний характер. Тому, щоб

виявити їх, треба добре знати студента, його потреби, запити, інтереси, ставлення до професії, викладачів, друзів, батьків, знати обставини, що зумовлюють мотиви.

Вивчення природничих наук у вищій школі мають особливий характер, адже в них в діалектичній єдності взаємозв'язані два види діяльності – навчання (як єдність викладання і учіння) та спілкування з природою (краєзнавчі екскурсії, туристичні походи тощо).

Детальний аналіз стану мотивації навчальної діяльності учнів показав, що мотиви навчання учнів можна змінити, особливо пізнавальні, підвищуючи інтерес до навчання, до предмету, наприклад, зоології, використовуючи різноманітні прийоми, засоби навчання. Пізнавальний інтерес – найвищий мотив.

До основних педагогічних умов та засобів підвищення ролі пізнавальних мотивів у активізації навчальної діяльності студентів при вивченні зоології треба віднести такі:

До **першої групи умов**, що сприяють формуванню позитивної мотивації належать наступні прийоми діяльності викладача:

- створення загальної сприятливої атмосфери в аудиторії;
- залучення студентів до колективних форм діяльності при вивченні зоології;
- встановлення відносин співробітництва викладача і студентів;
- залучення студентів до оціночної діяльності;
- емоційність викладача;
- реалізація принципу зацікавленості під час викладання матеріалу;
- аналіз життєвих ситуацій;
- пояснення значення вивчення екологічних проблем для суспільства в цілому і окремої людини;
- створення ситуацій суперечки і дискусій;
- залучення студентів до спільної дослідницької діяльності, спрямованої на вивчення біологічних проблем;
- забезпечення самостійності студентів у виконанні завдань;
- організація форм діяльності, що передбачають застосування знань у нових ситуаціях.

Друга група умов пов'язана з використанням спеціальних завдань для формування та закріплення мотивації.

Висновки.

Застосовуючи різноманітні прийоми формування позитивної мотивації до вивчення зоології, слід враховувати, що навіть сприятливі умови впливають на мотивацію навчання не безпосередньо, а тільки через внутрішнє ставлення до них самого студента. Таким умовам задовольняють інформаційні тексти, дослідницькі завдання, ситуації, спрямовані на формування окремих аспектів внутрішньої позиції.

Таким чином, формування та розвиток пізнавальних мотивів студентів при вивченні зоології під впливом використання інтерактивних методів та форм

проведення заняття, що в своїй основі містять використання освітніх технологій навчання, відступ від шаблонної системи викладання, дає позитивні результати, що свідчить про їх ефективну роль.

Література:

1. Булах І.Є., Шило Ф.М. Мотивація навчання // Педагогіка і психологія. 2004. – № 3. – С. 125 – 129
2. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка: Навчальний посібник. – Вінниця, 2001. – 199 с.
3. Галузінська М.І. Педагогічні технології навчання у закладах загальної середньої освіти/ М.І. Галузінська, І.М. Харченко: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів – Умань: ВПЦ «Візаві», 2019. – 259 с.
4. Haluzinska M.I, Fedorov M.V. Conference proceedings INTERNATIONAL SCIENTIFIC INTEGRATION 2021. “THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL INNOVATION ON THE CREATIVE DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS» USA, OCTOBER 18-19.

***Abstract.** It was found that the classification of learning motives is one of the most difficult issues in pedagogy. Scientists classify learning motives in different ways, but mostly they distinguish cognitive, social and professional motives. Moreover, cognitive motivation takes the leading place, compared to other groups of motives in the choice of students. The main pedagogical conditions and means of increasing the role of cognitive motives in the activation of students in the study of natural sciences are determined.*

***Key words:** motive, motives of study, students*